

Р. П. Панасюк,
кандидат історичних наук

ІСТОРІОГРАФІЯ АДМІНІСТРУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

У статті аналізуються еволюція наукових підходів до адміністрування діяльності суб'єктів господарських відносин, виділяються декілька етапів розвитку адміністративного права як елементу регулювання господарських відносин. Пропонується ввести терміни «адміністрування економіки» та «адміністрування економічної сфери України». Запропонована уніфікація принципів, функцій і методів адміністративного права стосовно регулювання господарських відносин, що дозволить структурувати теоретичну частину адміністративного права і узгодить суперечності, що виникають на сучасному етапі становлення адміністративного права.

Ключові слова: адміністративне право, господарське право, історіографія, державне управління.

Р. П. Панасюк

Историография администрирования деятельности субъектов хозяйственных отношений

В статье анализируются эволюция научных подходов к администрированию деятельности субъектов хозяйственных отношений, выделяются несколько этапов развития административного права как элемента регулирования хозяйственных отношений. Предлагается ввести термины «администрирование экономики» и «администрирование экономической сферы Украины». Предложена унификация принципов, функций и методов административного права по регулированию хозяйственных отношений, что позволит структурировать теоретическую часть административного права и согласует противоречия, возникающие на современном этапе становления административного права.

Ключевые слова: административное право, хозяйственное право, историография, государственное управление.

R. Panasiuk

Historiography of the administration of the activities of subjects of economic relations

This article analyzes the evolution of scientific approaches to management activities of economic agents, there are several stages of development as part of administrative law regulation of economic relations. It is proposed to enter the terms «management of the economy» and «administration economic sphere of Ukraine». The proposed unification principles, functions and methods of administrative law concerning the regulation of economic relations, which will structure the theoretical part of administrative law and harmonize contradictions that arise at the present stage of administrative law.

Key words: administrative law, commercial law, historiography and public administration.

Постановка проблеми та її актуальність.

Згідно зі ст. 2 Господарського кодексу України учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них ор-

ганізаційно-господарські повноваження на основі відносин власності. Проте не всі перелічені категорії осіб є суб'єктами господарських правовідносин (господарського права).

Актуальність теми визначається сучасним станом розвитку адміністративного права, необхідністю визначення вектору подальшого розвитку адміністративного права України, як

невід'ємної частини розвитку держави та юридичної науки.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремими проблемними питаннями розвитку та становлення адміністративного права в системі суспільних господарських відносин займались видатні вчені в сфері адміністративного права: В. Б. Авер'янов, К. С. Бельський, В. К. Колпаков, Ю. П. Битяк, О. М. Бандурка, О. П. Гетманець, І. С. Гриценко, С. М. Гусаров, Р. А. Каложний, С. В. Ківалов, В. В. Ковальська, Т. О. Коломосць, В. В. Коноплєв, Т. М. Кравцова, К. Б. Левченко, Н. П. Мапохіна, О. М. Музичук, В. П. Петков, Д. В. Приймаченко, О. С. Проневич, А. О. Селіванов, О. Ю. Сиявська, Ю. М. Старілов, Ю. О. Тихомиров, М. М. Тищенко, О. І. Харитонова, Ю. С. Шемшученко, О. Н. Ярмиш та ін. [1, с. 6].

Метою наукової роботи є встановлення співвідношення господарських та адміністративних правовідносин на окремих етапах встановлення адміністративного права, що стосується діяльності суб'єктів господарських відносин.

Предметом наукової роботи виступає адміністрування діяльності суб'єктів господарських відносин в історичному аспекті.

Об'єктом виступають суспільні відносини, які виникають в системі адміністративного права та безпосередній діяльності суб'єктів господарювання.

Завдання дослідження:

– визначити ступінь розвитку правового регулювання господарських відносин на різних етапах розвитку адміністративного права;

– визначити ступінь взаємозв'язку між адміністративним та господарським правом на різних етапах становлення цих наук;

– виокремити методологічні напрями подальшого розвитку адміністративного права як елементу регулювання господарських правовідносин.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день основною проблемою в розвитку адміністративного права є надмірна деталізація галузей та підгалузей, намагання підгалузі виділити в окремі науки, що, на нашу думку, в результаті може призвести до руйнації науки адміністративного права. Тому встанови-

ти історичний зв'язок між розвитком адміністративного права та іншими суміжними галузями права дозволить визначити вектори подальшого розвитку класичного адміністративного права.

Пропонуємо визначити наступні етапи розвитку адміністративного права як елементу регулювання господарських відносин:

1. Камеральне право, що зародилось у Німеччині в XVII-XVIII ст. та формувалося в рамках регулювання державою суспільних відносин у сфері фінансів та банківської справи. Це була сукупність господарських та адміністративних знань для ведення королівського господарства, що в епоху абсолютизму означало державного господарства. На практиці норми камерального права не були схожі на сучасні правові норми, а являли собою поради і настанови правителям у сфері державного управління, фінансів та банківської справи з метою отримання максимальної кількості грошей на користь монарха [2, с. 18-19]. Проте із розвитком держави і ускладненням суспільно-економічних відносин виникла потреба розширити межі регулювання камералістики, яка з часом увібрала в себе аграрну науку, правове регулювання діяльності мануфактур, питання поліції та гірничу справу тощо. Таким чином камералістика як наука охопила практично сфери, що пов'язані з державною політикою.

2. Поліцейське право – формувалося у Німеччині на основі науки камералістики, як захист інтересів суб'єктів господарських відносин від протизаконних посягань, в тому числі незаконного втручання в діяльність підприємств. Цей процес тривав до початку XIX ст., коли з розвитком західноєвропейської цивілізації виникають великі міста, такі як Лондон, Париж, Рим, Венеція. Тому центральна влада в Пруссії, Франції, Росії, Швеції реагувала на загрозову криміногенну ситуацію створенням єдиної професійної поліцейської організації, покликаної вести боротьбу із злочинністю та підтримувати в містах суспільний порядок.

Однак на практиці функції поліції залишались значно різноманітнішими. У Франції після реформи Людовіка XIV поліція була зо-

бов'язана вести спостереження за всіма сторонами суспільного життя. В Російській імперії поліція, окрім традиційних функцій, стежила за освітленням вулиць, надійністю мостів та здійснювала заходи протипожежної охорони. Видані царською адміністрацією і поліцією нормативні акти були об'єднані в поліцейське законодавство. У Франції схожим чином виникли цілі поліцейські кодекси. Саме на основі цих кодексів у своїй праці Ніколас Деламар окреслив предмет поліцейського права, вказав на групи суспільних відносин, об'єднані поліцейською діяльністю. До них належали релігія, охорона здоров'я, громадський порядок, торгівля, дорожнє господарство тощо [3, с. 12]. Справу, започатковану Деламаром, продовжили інші вчені-поліцейсти Західної Європи та Росії. Фундатор німецької поліцейстики Й. фон Зоненфельс наголошував на потребі розділення внутрішньої безпеки держави, яку він поділяв на публічну та приватну. Публічна внутрішня безпека – це стан, у якому держава забезпечить себе від руйнівної діяльності окремих осіб або суспільних станів. Приватна внутрішня безпека торкалася діяльності фізичних осіб, питань честі та власності громадян.

Незважаючи на досить суттєві відмінності у використуваній термінології, визначенні функцій поліції можна констатувати той факт, що до середини XIX ст. поліцейське право оформилося в самостійну галузь права, покликану забезпечувати суспільний порядок і вести боротьбу з правопорушеннями.

3. Радянське адміністративне право – формувалось в рамках захисту соціалістичної законності, в тому числі в сфері соціалістичної власності та виробництва. Становлення адміністративного права як фундаментальної правової науки на теренах Радянського Союзу (в тому числі Української Соціалістичної Радянської Республіки) знайшло своє відображення в 1923 році з відкриттям Науково-дослідного інституту проблем державного будівництва (м. Київ). Перед науковцями того часу партійним керівництвом було поставлене завдання щодо виведення «ідеальної формули управління державою» з урахуванням комуністичної ідеології.

В 1933 році в Інституті соціалістичного будівництва вийшла колективна монографія «Для подолання недоліків соціалістичного будівництва», де науковцями пропонувалася французька модель управління суспільством, тобто адміністративного права. Пропонувалося впровадження імперативного та диспозитивного методів, водночас книга містила наукову критику радянської системи управління суспільством. Як наслідок, у 1934 році, через три місяці після публікації книги, увесь кадровий потенціал Інституту соціалістичного будівництва був репресований.

Завдяки «хрущовській відлизі» у 1956 р. відбулося повернення до проблем класичного адміністративного права як фундаментальної науки, коли словосполучення «адміністративне право та процес» повертається у підручники з класичного права.

4. Господарське право – формується в радянський період. У 30-ті роки XX ст. була спроба Е. Я. Гінсбурга та Є. Б. Пашуканіса сформулювати єдину наукову школу радянського господарського права, що повинно було регулювати відносини у сфері соціалістичної економіки. Виділення господарського права із адміністративного відбулося у 1982 році, коли теоретично виділено регулювання економічних відносин в сфері економіки як окремий напрям розвитку права [4].

5. Адміністративне право на сучасному етапі – регулює суспільні відносини, в тому числі у сфері економіки, при цьому встановлюючи ступінь регулювання взаємного впливу суб'єктів управління та підлеглих суб'єктів.

Основною проблемою співвідношення господарського та адміністративного права є узгодження термінології, оскільки у 2012 році у Господарському кодексі України термін «народне господарство» було замінено терміном «економіка» [5]. Для вирішення цієї проблеми пропонуємо ввести такі терміни «адміністрування економіки» та «адміністрування економічної сфери України».

Також необхідно додати, що термін «економіка» є надзвичайно складною системою, якою позначають: економічні науки, які включають в себе мікроекономіку, макроекономіку,

функціональні науки (облік, аудит, маркетинг, статистику, фінанси, політичну економію, економіку підприємств безвідносно до галузевого напрямку діяльності тощо), народного господарства за галузями матеріального виробництва і невиробничої сфери; галузеві науки (економіку окремих галузей народного господарства – транспорту, торгівлі, промисловості, будівництва, сільського господарства та інші).

Позиції науковців щодо визначення на терміні «народне господарство» різняться за своєю сутністю, фактажем і підходом. Але ми притримуємось класичної політичної економії К. Р. Макконнелла, С. Л. Брю, які стверджують, що термін «народне господарство» охоплюють у тому числі дотаційні сфери економіки, наприклад, захист прав споживачів, тобто «народне господарство» є ширшим за економіку [5]. Необхідно зазначити, що економіка також не у всіх випадках може виступати предметом правового регулювання, оскільки у значній кількості випадків економічні відносини розвиваються за законами ринку, а не за правилами, які встановлює держава. Тобто правове регулювання економіки зводиться до регулювання та коректування діяльності суб'єктів господарської діяльності, що має на меті, як зазначено в Господарському кодексі України: «виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного і соціального розвитку» [6].

Адміністрування економічної сфери України – це теоретичний напрям досліджень, практичне регулювання сфери суспільних відносин щодо діяльності підприємств, установ і організацій. Одним із напрямків розвитку адміністративного права є формування теоретичної сфери адміністративно-господарського права. Формування теоретичного поля досліджень пов'язане, в першу чергу, із формування методів, принципів і функцій.

Методи адміністративно-господарського права – це способи впливу суб'єктів управління підприємств, установ і організацій на підлеглих суб'єктів з метою формування формального режиму законності та правопорядку на підприємстві. Пропонуємо чотири основних методи адміністративно-господарського впливу:

1) метод обов'язкових приписів (статут, заява, наказ);

2) метод оперативного регулювання (пояснювальна записка, службове подання);

3) метод заохочення (матеріальне і моральне);

4) метод моніторингу (громадська думка, антикорупційна діяльність).

Як уже зазначалося, головна мета даного впливу – дотримання формального режиму законності та правопорядку на підприємстві.

Основна пропозиція – це уніфікація принципів, функцій і методів адміністративного права стосовно регулювання господарських відносин. Ми погоджуємось із позицією Д. О. Беззубова про те, що фактично така уніфікація дозволить структурувати теоретичну частину адміністративного права і узгодить суперечності, що виникають на сучасному етапі становлення адміністративного права [7]. Визначаємо, що принципи, функції та методики фактично можна розділити на три категорії:

1) загальні;

2) спеціальні;

3) акцесорні (допоміжні).

До загальних категорій відносимо принципи:

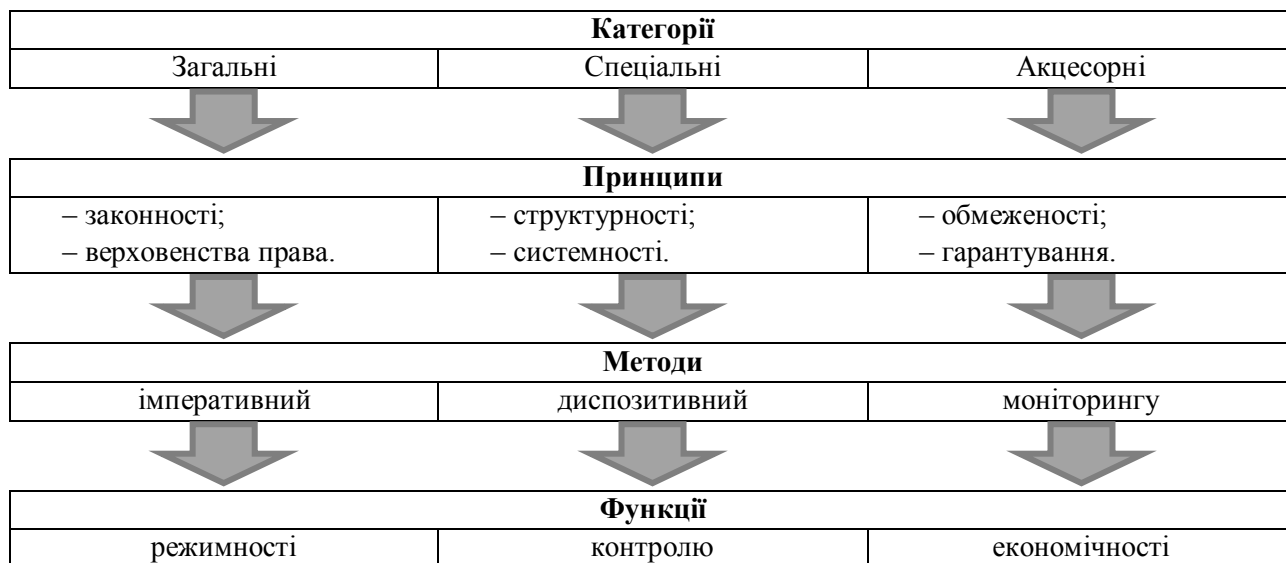
– принцип законності – забезпечує рівність усіх суб'єктів господарських відносин перед законом;

– принцип верховенства права – означає, що органи публічної виконавчої влади визначають право як найвищу цінність, що забезпечує права і свободи людини та громадянина, а також підприємств, установ та організацій.

До спеціальних категорій:

– структурності – тобто господарська діяльність повинна здійснюватись не ізольовано, а в структурі діючої економічної моделі.

– системності – яка означає, що господарська діяльність повинна здійснюватись підприємством системно, тобто не одноразово, а на постійній основі. Наприклад, система маркетингу, постачання, реалізації та збуту продукції, а також система правового забезпечення господарської діяльності підприємства, установи та організацій.

До акцесорних категорій:

– обмеженості – це втручання в особисте життя чи діяльність співробітника підприємства поза робочим часом з метою контролю.

– гарантування – дотримання правил і процедур формального характеру не тільки суб'єктами управління, а й адміністрацією підприємства, установи та організації.

Методи:

– імперативний – який чітко визначає варіанти поведінки суб'єктів, не надаючи їм можливість вибору інших варіантів, крім тих, що вказані в законі, тобто це метод владних приписів, коли в об'єкта управління немає вибору варіанта поведінки і він повинен діяти лише так, як йому приписано.

– диспозитивний – що визначає декілька варіантів поведінки, в яких об'єкт управління має певну свободу вибору варіанта поведінки. У першу чергу це стосується таких сфер суспільного життя, як економічна та соціально-культурна.

– метод моніторингу – дотримання законності та правопорядку на підприємствах, установах та організаціях за допомогою контролюючих органів шляхом проведення анкетування співробітників з метою визначення якості роботи адміністрації, працівників, здійснення антикорупційної діяльності та ін.

Функції:

а) режимності – дотримання режиму діяльності підприємства;

б) контролю – контролю за дотримання режиму законності;

в) економічності – економічна діяльність підприємства має базуватися на дотриманні вимог законів економіки.

Висновки. Підбиваючи підсумки, необхідно зазначити, що завдання, поставлені на початку роботи, носять загальний характер, уточнюють і розширюють сферу наукових і практичних знань і сприяють більш глибокому розумінню історії адміністрування діяльності суб'єктів господарських відносин, а це, в свою чергу, буде сприяти досягненню найбільш ефективних результатів в процесі дослідження та дослідження корінної історії адміністрування діяльності досліджуваних суб'єктів.

Таким чином, можемо констатувати, що розвиток адміністративного права щодо регулювання господарських правовідносин знаходиться в стані становлення. Розвиток адміністративно-господарського права дозволить вдосконалити систему державного управління у сфері економіки та систему адміністративно-господарського права і корпоративного управління.

Література

1. *Реформування* адміністративного процесу в Україні: навч. посіб. / Д. О. Безубов, В. О. Заросило, М. М. Коренева, Р. П. Панасюк, С. А. Подолька, О. С. Федченко. – К.: «МП Леся», 2015. – 144 с.
2. *Адміністративне* право України. Академічний курс: підруч.: у 2 т. / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). – К.: Вид-во «Юрид. думка», 2004. – Т. 1. Загальна частина. – 2004. – 584 с.
3. *Бельський К. С.* Феноменологія адміністративного права / К. С. Бельський. – Смоленск: Изд-во Смол. гуманитар. ун-та, 1995. – 144 с.
4. *Мельник Р. С.* Система адміністративного права України: монографія / Р. С. Мельник. – Х.: Вид-во Харківськ. нац. ун-ту внутрішніх справ, 2010. – 398 с.
5. *Макконнелл К. Р.* Экономика: принципы, проблемы и политика / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю; пер. с англ. 11-го изд. – К., Хагар-Демос, 1993. – 785 с.
6. *Господарський* кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
7. *Безубов Д. О.* Суспільна безпека (організаційно-правові засади забезпечення): монографія / Д. О. Безубов. – К.: «МП Леся», 2013. – 452 с.

References

1. *Reformuvannja* administratyvnoho procesu v Ukraini: navch. posib. / D. O. Bezubov, V. O. Zarosylo, M. M. Koreneva, R. P. Panasjuk, S. A. Podoljaka, O. S. Fedchenko. – K.: «MP Lesja», 2015. – 144 s.
2. *Administratyvne* pravo Ukrainy. Akademichnyj kurs: pidruch.: u 2 t. / red. kolegija: V. B. Aver'janov (golova). – K.: Vyd-vo «Juryd. dumka», 2004. – T. 1. Zagal'na chastyna. – 2004. – 584 s.
3. *Bel's'kij K. S.* Fenomenologija administrativnogo prava / K. S. Bel'skij. – Smolensk: Izd-vo Smol. humanitar. un-ta, 1995. – 144 s.
4. *Mel'nyk R. S.* Systema administratyvnoho prava Ukrainy: monografija / R. S. Mel'nyk. – H.: Vyd-vo Harkivs'k. nac. un-tu vnutrishnih sprav, 2010. – 398 s.
5. *Makkonnell K. R.* Jekonomiks: principy, problemy i politika / K. R. Makkonnell, S. L. Brju; per. s angl. 11-go izd. – K., Hagar-Demos, 1993. – 785 s.
6. *Gospodars'kyj* kodeks Ukrainy vid 16 sichnja 2003 r. № 436-IV [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
7. *Bezzubov D. O.* Suspil'na bezpeka (organizacijno-pravovi zasady zabezpechennja): monografija / D. O. Bezzubov. – K.: «MP Lesja», 2013. – 452 s.